№ 233 Դեկտեմբերի 30 1880 Դեկտեմբերի 30 № 233

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

„ՄՇԱԿ“

ԼՐԱԳԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

1881 թուին

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Կը հրատարակվի նոյն ղիրքով և նոյն պրօգրամմայով ԱՄԵՆ ՕՐ (բացի տօն և տօներին հետևեալ օրերից)։

ՊՐՕԳՐԱՄՄԱ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II Առաջնորդող յօդուածներ, III Ներքին տեսութիւն, IV Արտաքին տեսութիւն, V Խառն լուրեր, VI Հեռագիրներ, VII Ֆելիետօն և Բանասիրական, VIII Յայտարարութիւններ։

ԼՐԱԳՐԻ ԳԻՆԸ, տարեկան 10 րուբլ, կէս տարվան 6 ր., հինգ ամս. 5 ր., չորս ամս. 4 ր., երեք ամս. 3. ր. երկու ամս. 2 ր. և մի ամս. 1 րուբլ։

Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ հետևեալ հասցէով. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ինն տարի անցաւ։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Բաքուից։ Նամակ խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Քաղաքական տեսութիւն։ «Daily News» լրագրի յօդուածը։—«Մշակի» հեռագիրներ։ — Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Դաւիթ բէկ։

ԻՆՆ ՏԱՐԻ ԱՆՑԱՒ

—

„Մշակը“ սկսելու է շուտով իր գոյութեան տասներորդ տարին:

Հայոց հասարակութիւնը բաւական ծանօթացաւ արդէն „Մշակի“ ուղղութեան հետ: Ինն տարի շարունակ մենք աշխատած ենք քանդել վատը և հինը և առաջարկել հային նոր հասարակական իդէալները:

Այս կը լինի ներկայ 1880 թ.ի մեր վերջին համարը: Եկող տարին մենք կը շարունակենք գործել նոյն ուղղութեամբ, որով գործում էինք ինն տարի շարունակ, առանց շեղվելու մեր մի անգամ գծագրված պրօգրամմայից:

Մենք ունեցել ենք միշտ մեր աչքի առջև ընդհանրութեան շահը, առանց հետևելու անձնական որ և է շահերին, մենք յարձակվել ենք միշտ ընդհանուրի պակասութեան վրա, առանց դիպչելու անձնական պակասութիւններին, անձնական այս կամ այն կեանքին:

Մամուլը չը պէտք է լինի անձնական զգացմունքների արտայայտիչ, չը պէտք է դառնայ անձնական կրքերի նեղ և զզուելի ասպարէզ, այլ պէտք է յայտնի հասարակութեան և ընդհանուր մարդկութեան շահերին ծառայէ:

Որքան մի լրագրի հայեացքները կը լինեն լայն, ընդհանուր, ընդարձակ,—այնքան այդ լրագիրը մեծ ծառայութիւն արած կը լինի այն ազգին, այն հասարակութեանը, որի լեզուով հրատարակվում է, այնքան էլ մեծ ծառայութիւն արած կը լինի ընդհանուր մարդկութեանը, առաջ մղելով լուսաւորութեան և առաջադիմութեան ճանապարհի վրա ընդհանուր մարդկութեան անդամ կազմող հայրենի հասարակութիւնը:

Մեր ուղեցոյցը մեր ամեն յարուցած հարցերի մէջ եղել է միշտ արդարութիւն, անկողմնա-

---

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

(1722—1728)

—

—Այդ բանից վատ հոտ է գալիս... ասաց մէլիք Ֆրանգիւլը, դառնալով մէլիք Դաւիթին, երբ նրանց աչքին ընկաւ սոսկալի տեսարանը։

Մէլիք Դաւիթը ոչինչ չը պատասխանեց։ Նա մտածում էր այն բանի վրա, թէ ինչ տպաւորութիւն կունենայ այդ անցքը խանի վրա։ Նա պատրաստում էր պատասխան նրա համար։ Իր մտքում հարիւրաւոր պատճառներ էր հնարում, հարիւրաւոր փաստեր էր ստեղծում իրան արդարացնելու համար, երբ խանը բացատրութիւն կը պահանջէր նրանից սարսափելի անցքի մասին։ Իսկ մէլիք Ֆրանգիւլին տանջում էր մի այլ միտք։ Նա երկիւղ ունէր, որ գիւղացիների ինքնապաշտպանութիւնը գուցէ կը շարժէր խանի մարդասիրական զգացմունքը և դրանով կը դժուարանար իրանց դիտաւորութիւնը հայ գերիների վաճառումը կամ իսպառ խափանելու, կամ յետաձգելու մասին։ Այդ նպատակով նրանք դիմում էին խանին, որ արգելէն հայ գերիների վաճառումը, և Թորոս իշխանին ձեռնթափ յետ դարձնեն, որը այսօր գալու էր գերիներին գնելու։ Իսկ այդ անիծված գիւղացիները վատ ժամանակ ընտրեցին իրանց այրելու։ Այսօր պէտք էր խանի անգթութիւնը իր զաղանային բորբոքման մէջ պահել։ Իսկ այդ անիծված գիւղացիները փոքր ինչ մեղմացրին նրա բարբարոսութիւնը։ Ո՞ւմ սիրտը չի ցաւի, տեսնելով երեխաներին և կիներին կրակի բոցերի մէջ... Այսպէս էր մտածում մէլիք Ֆրանգիւլը, երբ նրանք հասան խանի վրանի մօտ։

Խանը դեռ կանգնած էր իր վրանի առջև և նայում էր, թէ որպէս մի քանի հրէաներ երկաթէ կարթերով, շան գէշերի նման, քարշ էին տալիս կիսախորով դիակները, տանում էին հեռու, ձգում էին մի փոսի մէջ և ծածկում էին հողով։ Մահմեդականները չէին մօտենում նրանց, պիղծ էին համարում, այս պատճառով պիղծ ծառայութիւնը յանձնել էին նոյնպէս պիղծ հրէաներին, որոնք գործով եկել էին խանի բանակը։

Տեսնելով երկու մէլիքներին, որոնք հանդիսաւոր կերպով իր մօտ էին գալիս, խանը մի առանձին հեգնական ժպիտով դարձաւ նրանց, ասելով.

—Տեսա՞ք, ինչ արեցին այդ յիմար հայերը...

Երկու մէլիքները մինչև գետին խոնարհվելով, գլուխ տուեցին։ Խանի ժպիտը քաջալերեց նրանց, և մէլիք Դաւիթը օգուտ քաղելով նրա ուրախ տրամադրութիւնից, պատասխանեց.

—Հային ծով է տուել խելք, եթէ հայերը խելք ունենային, էլ ինչու էին հայ լինում...

«Ուրացողի» շողոքորթութիւնը բաւական դիւր եկաւ խանին, որը ձեռքը դնելով նրա ուսի վրա, ասաց.

—Այդ իրաւ է, Բաղր բէկ (պարսիկները այսպէս էին կոչում նրան)—եթէ հայերը խելք ունենային, կը հետևէին քո օրինակին, կընդունէին մեր սուրբ կրօնքը, և համ այս աշխարհում, համ այն աշխարհում վայելչութիւն կունենային։— Այսպէս չէ՞, մէլիք Ֆրանգիւլ, հարցրեց նա վերջինից։

Մէլիք Ֆրանգիւլը դարձեալ գլուխ տուեց, ասելով.

—Այո՛, խան, այդպէս է, քո ոտքին մատաղ։

Խանը մտաւ վրանի այն մասը, որ յատկացրած էր դիւանի համար։ Նա նստաւ իր համար առանձին պատրաստած թանգագին օթոցի վրա և հրաւիրեց երկու մէլիքներին նոյնպէս նստել։ Նրանք տեղաւորվեցան խանից ցած։ Խանի դրանիկներից նրա մօտ նստեց միայն մունշի-բաշին, իսկ միւսները ոտքի վրա կանգնած մնացին վրանի առջև։ Այդ միջոցին անցաւ այնտեղից ծերունի Ահմէդը, և հեռուից լուռ աչքով ակնարկելով խանի մանկահասակ սպասաւորներից մէկին, կանչեց իր մօտ։

—Սալամ, ասաց նրան,—ահա քեզ տասն ոսկի. այդ մարդիկը ինչ որ խօսելու լինեն խանի հետ, շուտով խաբարը կը բերես ինձ։ Նա ցոյց տուեց երկու մէլիքների վրա։

—Փողը ինչ կանեմ, պատասխանեց կանացի դէմքով գեղեցիկ սպասաւորը,—քեզ մի ծառայութիւն անելու համար ես ամեն բանի պատրաստ եմ։

—Ոչ, ընդունիր, ինչ որ քեզ ասում եմ՝ այն լսիր. ոչ մի խօսք չես փախցնի ականջիցդ, բոլորը կը պատմես ինձ։

Սալամը խանի համար ղէյլան մատուցանող սպասաւորն էր, որ միշտ կանգնած էր լինում նրա սպասին։ Նա առանց կաշառք ես ընդունելու ծերունի ներքինապետից, միշտ պատրաստ էր կատարելու հարեմի այդ հզօր իշխանի կամքը, որից բոլոր ծառայողները դողում էին։

Խառնիճաղանճ բազմութիւնը վրանի առջևից քաշվեցաւ դէպի նրա ետևի կողմերը, նստեցին խոտերի վրա, որ խանի աչքին չընկնեն։ Իսկ վրանի մուտքի աջ և ձախ կողմերը կանգնած մնացին ֆէրրաշները, շաթրները և միւս ծառայողները։

Խօսակցութիւնը կրկին դարձաւ հայերի վրա։

—Ֆարրաշ-բաշի, ձայն տուեց խանը,—դուք չը գիտէք պատճառը, թէ ինչու՞ համար այդ հայերը իրանց այրեցին։

Ֆարրաշ-բաշին մօտեցաւ, գլուխ տուեց, և շփոթված տատանվում էր, չը գիտէր, թէ ինչ պէտք էր պատասխանել։ Վերջապէս ասաց նա, թէ ինձ ոչինչ յայտնի չէ։

—Ես գիտեմ... մէջ մտաւ մունշի բաշին, խանի առաջին քարտուղարը։

Այդ մարդը, որ ամբողջ մարմնով թունաւորված էր անդադար ափիոն ուտելով, որի ձեռքերը դողում էին շատ արաղ խմելուց, բայց որպէս գրագէտ, որպէս շատ կարդացած մարդ, համեմատաբար աւելի բարոյական էր, քան թէ միւս բոլոր ծառայողները։ Նա պատկանում էր պարսից մի ծածուկ աղանդի, որ հերքում էր ամեն կրօնքները, իբրև վնասակար, իբրև ազգերի եղբայրութիւնը խափանող և նրանց մէջ թշնամութիւն սերմանող մի վարդապետութիւն։ Նա բացատրեց խանին, թէ հայերի յուսահատական ինքնապաշտպանութիւնը առաջ է եկել հարկերի չափազանց ծանրութիւնից, թէ նրանք վճարում էին երեքպատիկ, չորեքպատիկ աւելի, քան թէ պարտաւոր էին, թէ նրանց ինչքը, ստացվածքը և մինչև անգամ զաւակները վաճառվում էին տուրքերի փոխարէն։— Ի հարկէ, այդ բոլորից յետոյ, աւելացրեց նա,—նրանց ոչինչ չէր մնում, բայց միայն մեռնել...

Այդ միջոցին մէլիք Դաւիթի դէմքը գունաթափվել, դալկացել, մեռելի գոյն էր ստացել։ Նրա աչքերում վառվում էր մի տեսակ գազանային կատաղութիւն, նկատելով, թէ դեռ ես կան աշխարհում անմիտ մարդիկ, որոնք բողոքում են չարութեան դէմ։ Նա զսպեց իրան, ոչինչ չը պատասխանեց, սպասելով, թէ խանը ինչ կասէ։

—Հաշիւներ կա՞ն ձեզ մօտ, հարցրեց խանը։

—Ինչպէս չէ, պատասխանեց քարտուղարը և դուրս բերեց իր գօտիի միջից թղթերի ահագին փաթոթը, սկսեց նրանց միջից ջոկել տաթեացիների հաշիւները։

Այդ միջոցին խանի վրանը մտաւ ցեղի ընդհանուր հոգևոր գլուխը—իմամը։ Բոլորը ոտքի վրա կանգնեցին, նրան գլուխ տուեցին։ Խանը հրաւիրեց նրան իրանից բարձր նստել, նոյն թանգագին օթոցի վրա, ուր առաջ ինքն էր նստած։ Քննութիւնը հայերի հարստահարութեան մասին ընդհատվեցաւ։

Սովորական հարցուփորձներից յետոյ, խանը ծիծաղելով դարձաւ դէպի իմամը, ասաց.

—Ի՞նչ է չինում ձեր դէրվիշը, պատրաստեց խոստացած մաջունը։

—Դեռ բոլոր նիւթերը ձեռք չեն բերված, պատասխանեց իմամը լուրջ կերպով.—հարկաւոր է դեռ ես հարիւր մսղալ մարգարիտ, հարիւր մսղալ խոշոր մարջան, տասն մսղալ ալմաստ, տասն մսղալ եաղութ, տասն մսղալ լա՛լ, հինգ մսղալ մուշք, հարիւր մսղալ չուբի-չին, երկու հարիւր մսղալ եալդուզի ոսկի, և մի քանի ուրիշ նիւթեր։ Այստեղ անկարելի է բոլորը գտնել, միտք ունեմ գրել Թարվէզ, որ այնտեղից ուղարկեն։

—Ամենևին հարկաւոր չէ գրել Թարվէզ, ասաց խանը իր ծառայութիւնը ցոյց տալու համար իմամին,—բոլորը կը գտնվեն ինձ մօտ, դուք կարող էք ստանալ ինձանից այդ բոլոր գոհարները, որքան պէտք է ձեզ, միայն այն պայմանով, որ փողի փոխարէն շնորհէք ինձ ձեր սուրբ օրհնութիւնը։

—Ես առանց այդ ես ամեն օր իմ նամազների մէջ յիշում եմ ձեզ, ասաց իմամը իր յատուկ բարեպաշտութեամբ։

Խանը լուռ գլուխ տուեց ի նշան իր շնորհակալութեան։

Իմամը վաթսուն տարին անցրած մի չոր ու ցամաք ծերունի էր, ոտքից մինչև գլուխը սպիտակ հագնված, որպէս վայել էր այդ նրա բարեպաշտութեանը։ Նրա գլխի ճերմակ չալման մի ահագին կաղամբի էր նմանում, իսկ մէջքի հաստ գօտին, փրփուրի պէս սպիտակ և նուրբ գործուածքից, դիզվել էր փորի վրա։ Նա տասն և

պաշտութիւն, մեր իդէալը, որին միշտ պարտաւորութիւն կը համարենք ձգտել, եղել է միշտ և կը լինի ա զ ա տ ո ւ թ ի ւ ն ը և մարդու ա ն հ ա տ ա կ ա ն զարգացումը։

Մեր թշնամի ոյժերը, որոնց դէմ միշտ կռուել ենք և միշտ կը կռուենք, եղել են՝ տգիտութիւն, նախապաշարմունք, խաւար, մոլեռանդութիւն, հալածանք, բռնաւորութիւն և ստրկութիւն։

Ինչ որ „Մշակը" եղել է իննը տարի շարունակ, նոյնը կը լինի նա և իր գոյութեան տասներորդ տարին, նոյնը կը լինի նա և քանի գոյութիւն կունենայ։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

—

Դեկտեմբերի 10-ին

Ցանկանալով օգնել մեր Վանի սովատանջ եղբայրներին, այստեղի ռէալական ուսումնարանի աշակերտներից ժողովեցինք 79 րուբլ 60 կ., որը ուղարկելով ընդ սմին, խնդրում ենք պատուելի խմբագրութեանդ հասցնել ուր հարկն է և տպել նուիրատուաց անունները։

Մ. Յարութիւնեանց 2 ր., Զ. Յարութիւնեանց 1 ր., Մ. Ստեփաննեանց 2 ր., Վ. Վարշամեանց 1 ր., Ա. Նազարեանց 1 ր., Գ. Ղուկասեանց 5 ր., Ա. Ազամեանց 3 ր., Ա. Սաֆարեանց 2 ր., Կ. Վարշամեանց 1 ր., Կ. Տէր-Մարկոսեանց 1 ր., Գ. Տէր-Սարգսեանց 1 ր., Մ. Տէր-Գրիգորեանց 1 ր., Ա. Ղուլիեանց 1 ր. 20 կ., Ս. Շախունեանց 1 ր., Անյայտ ոմն 1 ր., Գ. Երամիշեանց 1 ր., Ա. Կուզնեցեանց 1 ր., Լեօնոզեանց 1 ր., Թառաեանց 1 ր., Ն. Մելիքեանց 3 ր., Գ. Քալանթարեանց 50 կ., Ա. Բեհրամեանց 50 կ., Ա. Սերեբրակեանց 50 կ., Ե. Աֆշարեանց 50 կ., Տ. Ստեփաննեանց 50 կ., Շահվերդեանց 50 կ., Բաբանեանց 50 կ., Յ. Բունիաթեանց 50 կ., Տէր-Օհէփեանց 50 կ., Յ. Պոպով 20 կ., Ի. Պոպով 1 ր., Լ. Ստեփաննեանց 1 ր., Ի. Տէր-Սարգսեանց 50 կ., Կ. Աւետեանց 50 կ., Ա. Այվազեանց 1 ր., Լ. Մխիթարեանց 1 ր., Ա. Մաղաթեանց 50 կ., Պ. Վարշամեանց 1 ր., Յ. Մալխեանց 50 կ., Թումանեանց 50 կ., Թումաեանց 50 կ., Գ. Գրիգորեանց 1 ր., Ս. Յովհաննէսեանց 40 կ., Ա. Ղուկասեանց 50 կ., Յ. Ծատուրեանց 1 ր., Ա. Ստեփաննեանց 1 ր., Զ. Ամիրխանեանց 2 ր., Լ. Լալաեանց 1 ր., Ա. Լալաեանց 50 կ., Յ. Մաղաթեանց 1 ր., Տ. Ներսէսեանց 1 ր., Լ. Ղուկասեանց 50 կ., Յ. Ազամեանց 1 ր., Ն. Ղասաբեանց 1 ր., Յ. Կուրցեվ 1 ր., Մէլիք-Դադաեանց 1 ր. 50 կ., Ն. Թառաեանց 1 ր., Քալանթարեանց 3 ր., Ղ. Յովսէփեանց 1 ր., Յ. Ազամջանեանց 1 ր., Լ. Մեհրաբեանց 50 կ., Ս. Գէորգեանց 1 ր., Մ. Ղուկասեանց 50 կ., Տէր-Յակոբեանց 1 ր., Յ. Գրիգորեանց 1 ր., Ն. Թումանեանց 1 ր., Բուդաղեանց 1 ր., Լ. Ղասաբեանց 1 ր., Բ. Շահնազարեանց 1 ր., Մինասեանց 50 կ., Մ. Շահնազարեանց 50 կ., Մ. Պոպովեանց 1 ր., Ն. Ազամջանեանց 40 կ., Ն. Թարոսեանց 1 ր., Անյայտ ոմն 1 ր., Ա. Շահնազարեանց 50 կ., Ս. Սերգեանց 50 կ., Գ. Ստեփաննեանց 40 կ., Զ. Մէլիք-Դադաեանց 50 կ.։ Ընդամենը 79 ր. 60 կ., դուրս եկած փոստի ծախսը—ընդամենը 79 ր.։

Մ. Յարութիւնեանց, Վ. Վարշամեանց, Մ. Ստեփաննեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 24 դեկտեմբերի

Ո՞վ չէ իմանում, որ Թիֆլիսի ծխախոտի խանութներում հաւաքվում են ձմեռ ժամանակ երեկոները մի տեսակ դասակարգ կազմող անձինք մեր հասարակութեան։ Ծխախոտի խանութները այդ որոշ դասակարգի կլուբներն են.— Իմ եղած ծխախոտի խանութում յաճախող երիտասարդներին առաջարկեցի, որ այս ամբողջ ձմեռվան ընթացքում պարտաւորվենք չաբաթական տասը կոպէկ վճարել յօգուտ Վանի սովատանջների, որոնք սիրով յանձն առին, ցանկացողները կարող են աւելի տալ։ Առ ժամանակ նուիրատուները հետևեալ երիտասարդներն են։

Սմբատ Յովսեանց 10 կ., Գէորգ Շահվերդեանց 10 կ., Սիմէօն Սիմէօնեանց 20 կ., Լևոն Վարձելեանց 20 կ., Առաքել Ասլանեանց 10 կ., Վասօ Շահբուդաղեանց 10 կ., Յովհաննէս Մանվելեանց 20 կ., Վանօ Թայիրեանց 10 կ., Մկրտիչ Տէր-Սիմէօնեանց 10 կ., Սէրգուշկայ Բէգզջանեանց 10 կ., Աղէքսանդր Արարատեանց 10 կ., Մ. Հասան-Ջալալեանց 10 կ., Աղէքսանդր Գրանեայեանց 10 կ., Ե. Ա. Օձնեցի 10 կ., Իշխան Սեխանեանց 10 կ., Գրիգոր Ակոբջանեանց 10 կ., Սարգիս Նունուփարեանց 10 կ., Տիգրան Ծատուրեանց 10 կ., Գիգօ Մարկոսեանց 10 կ., Ջալինեանց 10 կ., Հրաչեայ 10 կ., Ա. Ամիրաղեանց 15 կ., Կ. Ծովեաննեանց 10 կ., Գ. Աստուածատուրեան 10 կ.։ Ընդամենը 2 ր. 75 կոպ.։ Վերոյգրեալները պարտաւորվում են ամենայն չաբաթ վճարել նոյնը, բացի մի քանիսից, որոնք պատահական նուիրատուներ են։ Ինչ ասել կուզէ, որ սովի վտալի հետևանքները աչքի առաջ ունենալով այս մտադրութիւնը իրագործեցինք—թող մեր հարուստները հետևեն այս երիտասարդներին, որոնց համար զուցէ տասը կոպէկը աւելի մեծ փող է, քան մի հարուստի համար հարիւր կամ հազար րուբլի։

Սմբատ Հովսեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Մշակի» ներկայ համարը այս 1880 թւի վերջին համարը կը լինի։ Եկող 1881 թւին «Մշակի» առաջին համարը կը հրատարակվի յունվարի 9-ին, կամ 10-ին։

—

Տօն օրերին, քանի որ «Մշակը» չի հրատարակվի, մեր խմբագրատունը բաց կը լինի ա մ ե ն օ ր, առաւօտեան 11 ժամից, մինչև 2 ժամ կէսօրից յետոյ։

—

Թէ Թիֆլիսցիները և թէ օտարաքաղաքացիները «Մշակին» գրվել կարող են ուղղակի դիմելով խմբագրութեանը. իսկ Թ ի ֆ լ ի ս ց ի ն ե ր ը, բացի սորանից, կարող են գրվել մեր լրագրին պ. Շահէրդօվի պավիլիօնի մէջ, որտեղ և ընդունվում են յայտարարութիւններ «Մշակի» համար։

—

Ստացանք պ. Ա. Վարդապետեանից 6 րուբլ յօգուտ «Միացեալ ընկերութեան» նոյն պարոնից 5 րուբլ յօգուտ Հայաստանի սովատանջներին, նոյնպէս 1 ր., պ. Դօլուխանեանից և մի անյայտ պարոնից 3 ր. յօգուտ Վանի սովատանջներին։

—

Եկող 1881 թւին կը հրատարակվի ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ քաղաքային բժիշկ Լևոն Տիգրանեանի խմբագրութեամբ մի «Առողջապահական Թերթ» (մի ամսեայ հանդէս)։ Ամսագրի գինը կը լինի տարեկան 3 րուբլ։ Ներկայ համարում տպում ենք այդ ամսագրի յայտարարութիւնը։ Աջողութիւն ենք ցանկանում այդ օգտաւէտ ձեռնարկութեանը։

—

«Русскій Курьеръ» լրագրին հաղորդում են որ Ս. Պետերբուրգում կազմվեցաւ բարձրագոյն հաստատված մի յանձնաժողով, որ նպատակ ունի վերաքննել ռուսաց համալսարանների և բարձրագոյն դպրոցների կանօնադրութիւնը։ Ասում են որ ռուսաց համալսարանները կը կազմակերպվեն Հէլսինգֆորսի համալսարանի օրինակով, այն զանազանութեամբ որ թէև բոլոր կուրսերի ուսանողները իրաւունք կունենան մասնակցել ուսանողական խորհուրդներին համալսարանական ներքին խնդիրների վերաբերութեամբ, բայց առաջին կուրսի ուսանողները կունենան միմիայն խորհրդակցական ձայն այդ խորհրդների մէջ, իսկ մնացած կուրսերի ուսանողները վճ-

---

երկու կնիկներ ունէր, իսկ այդ հասակում կամենում էր պսակվել մի գեռահաս, տասն և չորս տարեկան աղջկայ հետ, յոյս դնելով իր դէրվիշի հրաշալի մ ա ջ ո ւ ն ի վրա, որը պէտք է վերադարձնէր նրա մանկութիւնը, և նրան մի առոյգ երիտասարդի սիրտ և ուժ պիտի տար։ Նա բոլորովին հաւատում էր իր վերածնելութեանը, թէև հրաշալի մաջունը նրան շատ թանգ պիտի նստէր, թէև բոլոր գոհարեղէնները պիտի մտնէին խորամանկ դէրվիշի գրպանը, որը բժշկութեան մէջ իրան մի նոր Լօկման էր ներկայացնում։

—Այդ դէրվիշը, խօսեց խանը,—աքանչելի բաներ գիտէ, նա խոստանում է ինձ համար մի դարման շինել, որը մի անգամ ընդունելուց յետոյ բոլոր սպիտակ մազերը սև գոյն կը ստանան։ Գիտէ և մի ուրիշ դարման, որ կեանքը հարիւրաւոր տարիներով երկարացնում է։

—Ինչու չէք շինել տալիս, հարցրեց խանը։

—Նիւթերը հազուագիւտ են և բստ մեծի մասին թանգագին։

—Այսպիսի դարմանները պատրաստվում են գլխաւորապէս գոհարեղէններից։

—Այո՛, գոհարեղէններից։

Խանը դարձեալ կրկնեց, թէ բոլորը իմամը կարող է ստանալ իրանից, և խնդրեց դէրվիշին իր մօտ ուղարկել, յայտնելով, թէ ինքն էլ նպատակ ունի նոյն մաջունները պատրաստել տալ իր համար, և այսպիսով մի օգուտ հասցրած կը լինի դէրվիշին, որը իմամի թէ բժիշկը և թէ հիւրն է։ Մի խօսքով, խանը աշխատում էր ամեն տեսակ հաճութիւն ցոյց տալ այդ սպիտակեղէնների մէջ փաթաթված, չորուցամաք ծերուկին, որ բովանդակում էր իր մէջ ամբողջ ցեղի հաւատը և համակրութիւնը։ Խանը այնքան վարպետ էր, որ գիտէր, թէ այդ մարդուն գրաւելով, ամբողջ ժողովուրդը իր ձեռքում սանձահարված կարող էր պահել։

Մի մարդ միայն այդ վրանում իր մտքում ծիծաղում էր այդ բոլոր խօսակցութիւնների վրա,—դա մունշի-բաշին էր։ Նա խիստ դժգոհ էր, որ իմամի այցելութիւնը խանգարեց իր բացատրութիւնները հայերի հարստահարութեան մասին, և բարկութիւնից, հանեց իր ծոցից մի փոքրիկ ոսկեայ տուփ, և նրա միջից վեր առնելով ափիօնի երեք հատ խոշոր գնդակներ, դրեց բերանը, կուլ տուեց։

—Միրզայ-Ջաֆարը—այսպէս էր մունշի-բաշիի անունը,—արդէն կուլ տուեց իր մաջունը, նկատեց իմամը հեգնական եղանակով։

—Այո՛, պատասխանեց նոյնպէս հեգնական ոճով քարտուղարը,—այդ է իմ մաջունը, թէև չէ մանկացնում, բայց գոնէ մոռանալ է տալիս ինձ աշխարհի վշտերը...

—Միթէ դուք էլ վշտեր ունէք, հարցրեց իմամը ծիծաղելով։

—Ես վշտեր չունեմ, բայց ուրիշի վշտերը նեղացնում են ինձ... ասաց նա փիլիսոփայական զուարճախօսութեամբ,—աշխարհի մէջ շատ չար ու բարի եմ տեսնում... կան մարդիկ, որ ամեն հնարներ գործ են դնում իրանց կեանքը երկարացնելու համար, որ աւելի շատ վայելեն աշխարհի հեշտութիւնները... կան և այնպիսի մարդիկ, որոնք կամաւ կարճացնում են իրանց կեանքը և մահուան մէջ են որոնում հանգստութիւնը...

Թէ խանը և թէ իմամը առաջուց սովոր էին քարտուղարի տարապայման խօսակցութեանը, այս պատճառով չը բարկացան նրա բացարձակ ակնարկութիւնների վրա։ Դէրվիշները առհասարակ յարգանք ունեն պարսիկների մօտ, չը նայելով որ, նրանց հայացքները և սովորութիւնները շատ անգամ հակառակ են լինում ընդունված նախապաշարմունքներին։ Միրզա-Ջաֆարը նոյնպէս դէրվիշ էր։ Իր վերջին խօսքերով նա ակնարկում էր խեղճ հայերին, որ մի քանի րոպէ առաջ այրվեցան հրապարակի վրա։ Իմամը հասկանալով այդ, պատասխանեց նրան.

—Նրանք առանց այդ էլ պիտի այրվէին դըժոխքի կրակների մէջ. լաւ է, որ այս աշխարհում փորձեցին նախապատրաստվել գեհենի կըրակների համար։

Քարտուղարը կամենում էր պատասխանել իմամին, բայց խանը նրան աչքով արաց, որ լռէ։ Մէլիք Դաւիթը, որ բոլոր ժամանակը լուռ լըսում էր, մտածեց օգուտ քաղել իմամի ներկայութիւնից և իր հաշիւը վերջացնել քարտուղարի հետ։ Բայց առիթ չէր գտնում։ Առիթը տուեց ինքը իմամը, որը գոհ մնալով իր սուր պատասխանով հայերի վերաբերութեամբ, դարձաւ դէպի մէլիք Դաւիթը, հարցնելով.

—Այսպէս չէ՞, Բաղր բէկ։

—Իրաւ, այդպէս է, տէր, ասաց «ուրացողը»—բոլոր հայերը դժոխքի կրակի մէջ պիտի այրվեն։ Աստուծոյ գրախտը միայն Մուհամմէդի ուղղափառների համար է։ Մի քանի րոպէ առաջ պարոն քարտուղարը ինձ մեղադրում էր, իբր թէ ես եմ եղել գլխաւոր պատճառը, որ այդ յիմար հայերը իրանց անձերը կրակին մատնեցին։ Իբր թէ ես նրանցից ծանր հարկեր եմ առել և նրանց զաւակները վաճառել եմ։ Խոստովանվում եմ, որ այդ երկուսն էլ արել եմ ես աւելի յարգանք ընդունելու համար, քան թէ նախատինք։ Հարկերը ծանրացնելով, ես ծառայութիւն եմ արել խանի գանձարանին, իսկ «գաւուրների» զաւակները մահմեդականներին վաճառելով, ես աշխատել եմ բազմացնել մեծ մարգարէի հաւատացեալների թիւը։—Դրանք են իմ արածները, եթէ մի որ և իցէ յանցանք էք գտնում դրանց մէջ, ահա իմ պարանոցը, կտրել տուեցէք։

—Այդ գործերի մէջ ոչ ոք ձեզ մեղադրելու իրաւունք չունի, ընդհակառակն, դուք պատուի և շնորհակալութեան էք արժանի, պատասխանեց իմամը ծանրութեամբ։—Դրանցով դուք ցոյց էք տալիս, որ անկեղծութեամբ և հաւատքով էք ընդունել մեր կրօնը։ Ես կը խնդրեմ խանից, որ ձեզ ըստ արժանւոյն վարձատրէ։

—Ես այսօր իմ սեպհական հանդերձատնից մի խ ա լ ա թ կընծայեմ Բաղր բէկին, ասաց խանը իմամին գոհացնելու համար։

Մէլիք Դաւիթը գլուխ տուեց և օրհնութիւններով յայտնեց իր շնորհակալութիւնը։ Այժմ չարագործի մռայլված դէմքը կրկին սկսեց փայլել ուրախութիւնից։ Իմամը մէլիք Ֆրանգիւլի վրա ամենևին ուշադրութիւն չը դարձրեց, թէև նա աստիճանով աւելի բարձր էր մէլիք Դաւիթից։ Մուսուլմանների բարձր հոգևորականը, կարծես, զզվում էր այդ «գաւուրի» ներկայութիւնից, մանաւանդ, որ նա համարձակվել էր նստել նոյն վրանի տակ, ուր ինքն էր նստած։ Այդ արհամարհանքը սաստիկ ազդեց փառասէր մէլիք Ֆրանգիւլի սրտին և նրա գլխում կրկին ծագեց այն միտքը, որ երկար ժամանակ տանջում էր նրան...

Իմամը վեր կացաւ, յայտնելով, թէ երկար նստել չէ կարող, թէ իր նամազի ժամանակը անցնում է, թէ նա մի քանի րոպէով միայն կամեցաւ անցնել խանի մօտ, նրա առողջութիւնից տեղեկութիւն ստանալու համար, թէև նա եկած էր գլխաւորապէս գոհարեղէնների համար, որ պահանջում էր նրանից դէրվիշը։ Թէ խանը և թէ բոլոր ներկայ գտնվողները կանգնեցին և բաւական տեղ, վրանից հեռու, ճանապարհ դրին իմամին։

Իմամի գնալուց յետոյ խանը երկու մէլիքների հետ մնաց միայնակ։ Քարտուղարը խռոված մարդու նման առանձնացաւ վրանի միւս մասնում, ուր նստած էին նրա ստորադրեալ գրագրները և սկսեց զբաղվել իր գործերով։ Այդ միջոցին խանը կանչել տուեց իր մօտ ձիաւորների գլխաւորին, որին կոչում էին ղուլլար-աղասի և հրամայեց նրան պատրաստել երկու հարիւր զինված ձիաւորներ Թորոս իշխանին ընդունելու համար։

—Թորո՞սը, հարցրեց մէլիք Ֆրանգիւլը զարմացած կերպով, իբր թէ ոչինչ բանից տեղեկութիւն չունի,—ինչու համար է գալիս Թորոսը։

—Իշխանը պիտի գայ մեզ մօտ գտնված հայ գերիներին գնելու համար, պատասխանեց խանը։

—Այսօր, ճաշից երկու ժամ առաջ, ժամանակ ենք նշանակել նրան ընդունելու։

—Ներեցէք համարձակութեանս հարցնել՝—որքան փրկանք էք նշանակել։

—Ես դեռ ոչինչ չեմ նշանակել, տեսնենք իշխանը որքան կը տայ. ի հարկէ, փողի մասին սակարկութիւն կը լինի։

—Ես հէնց այդ էի ուզում գիտենալ, ասաց մէլիք Ֆրանգիւլը խոհեմ կերպով.—Թորոսը հօթըն սատանայից աւելի խորամանկ է, վախենում էի, որ այդ անիրաւը ձեզ կը խաբէ։ Լաւ է, որ դեռ գործը վերջացած չէ, ես այժմ կարող եմ ձեզ մի քանի օգտաւէտ խրատներ տալ։

Սալամ մանկլաւիկը, որ ներքինապետից պատուէր էր ստացել լրտեսել խանի և երկու մէլիքների խօսակցութիւնը, աւելի սրեց իր ականջները մէլիք Ֆրանգիւլի «խրատները» լսելու համար։ Ընդունելով իր մատուցած ղէյլանը խանի ձեռքից, նա մի կողմ քաշվեցաւ, կանգնեց վրանի մուտքի մօտ, և լարված ուշադրութեամբ լըսում էր նրանց։

Մէլիք Ֆրանգիւլը խանի ուշադրութիւնը դարձրեց նախ այն կէտի վրա, թէ ովքեր են գերիները, ինչ տոհմից են, որքան կարողութիւն ունեն և նրանց ազգականները ինչ գումար կա-